

KLĄTWA (238) *sb f*

klątwa (146), **klątew** (7), klątwa *a.* klątew (85); klątwa : klątew *OrzRozm* (1 : 6), *BielKron* (9 : 1). [Za postaci wątpliwe uznano przypadki zależne z tekstów, w których nie ma zaświadczonej pewnej odmianki (*N* i *A* *sg*) lub występują obie pewne odmianki. Przypadki zależne z teksów, gdzie występuje jedna pewna odmianka, zostały pod nią podciągnięte.]

e prawdopodobnie jasne (tak *e* ruchome).

sg N klątwa (35), klątew (4). ◊ *G* klątwy (45). ◊ *D* klątwie (1). ◊ *A* klątwe (35), klątew (3). ◊ *I* klątwa (30) [w tym: -a (1)]. ◊ *L* klątwie (21). ◊ *pl N* klątwy (11). ◊ *G* klątew (7), kląt (3); klątew *Prot, RejAp, WujJudConf, NiemObr, ArtKanc, SkarKazSej*; kląt *SarnStat* (2); klątew : kląt *Mącz* (1 : 1). ◊ *D* klątwa (3). ◊ *A* klątwy (22). ◊ *I* klątwa (14); -ami (12), -(a)mi (2). ◊ *L* klątwa (3). ◊ *G sg a.* *A pl* klątwy (1).

Sł stp, Cn notuje, *Linde XVI – XVIII w.*

1. Złorzeczenie i jego skutki w postaci niepowodzenia, nieszczęścia itp.; *maledictum Mącz, Cn; deprecatio, exsecratio, imprecatio (in malum) Mącz; detestatio, maledictio Cn* (27) : *Maledictum, Klątwa/ przeklinanie/ złe słowo. Mącz* 87d; *Non meritis sum tam diram imprecationem, Nie zasłużyłemci takich okrutnych kląt. Mącz* 320c, 320c [2 r.], 341d; *RejAp* 10v, 179; *Bodayżeś* fie ty thu do śmierci nie wrocił. Gdy tho włyfzał pan Boiánowski/ hnet fie wrocił/ y poznawfzy vbogiego/ ktory fie bał rózow zá takowá klątwe/ rzekł mu *Górndworz* Q8; *Niechżeć* mu iedno życzy żywotá dlúgiego/ *Nie może* wiefzta klątwa iuz być ná takiego. *HistLan* E4v; *KochPieś* 21; *ActReg* 131.

klątwa czyja [w tym: *ai poss* (6), *G sb* (1), *od + G ai* (1)] (8): prosił Pána Bogá aby zámknął niebo aby defzcz nie był/ według klątwy *Moiżeszowej. BielKron* 84; *NiemObr* 5; *ArtKanc* 120. *Cf Wyrażenie.*

W połączeniu szeregowym (1): Y czemuż się lękamy od złych wrągania/ klątew, krzykow hániebnych, y kácerzowania? *ArtKanc* 120.

W przeciwstawieniu: »ofiara ... klątwa« (1): Skoro ty iedno z Kościoła wynidziefz/ hnet sftawa fye twoiá wiára/ niewiára: ofiára/ klątwa: Káplan/ bluźniérzem *OrzQuin* 13.

W charakterystycznych połączeniach: *klątwa Mojżeszowa, wielka; klątwe przywozić, uczynić, zasłużyć; klątwa zagrozić; lękać się klątwy.*

Zwroty: »być w klątwie« (1): Iefli ktho nie robi/ niechay nie ye. A gdyż to iáwnie widziemy/ iż Mnifzy nic nierobiá iedno proznuiąc w klańtorzech fiedzą/ y dármo chleb iedzą: Są tedy w klątwie Bożey *KrowObr* 140.

»dać klątwe [na kogo]« (1): Tedy da Iehowá Bog twoy wżytke klątwy [Et dabit Dominus Deus tuus omnes maledictiones] te ná nieprzyacióły tve *BudBib Deut* 30/7.

»klątwe kłaść« (1): bo gdy kto komu czo nieśluźnego czyni sam na się klątwe kładzie. *BielŻyw* 88.

Wyrażenie: »klątwa boża« (5): *KrowObr* 140; A iż klątew Boża nád nim [sejmem] ieft/ prze ktorá Polka Koroná ginie. *OrzRozm* A, Bv, D; iedno iże Kśięstwo/ rzecz ieft brzydliwa/ y náturze człowieczey przeciwna/ itéz klątwy Bożey pełna. *OrzQuin* Q.

Szeregi: »anatema to jest klątew« (1): A ten Seym/ o którym śpiewacie [...] nic z niego dobrego nie będzie/ gdyż ieft iáwnie Anatema, to ieft klątew Boża nád nim *OrzRozm* Bv.

»klątwa a narzekanie« (1): Potym klątwy á nárzekánia vczynili/ iáko obyczay mieli ná Cefárzá y od niego przełożone. *BielKron* 146.

»klątwa i nieszczęście« (1): Podobnym ípořobem Dawid Prorok/ wřzytkie klątwy y niefzcześcia przywodzi ná tych ktorzy bez miłosierdzia vbogich ludzi nędzą y včífkáią. *PowodPr* 69.

»klątwa i złorzeczeństwo« (1): Te tedy klątwy y złorzeczeńftwa X. Powodowfkie⁸⁰/ w fercách nářzych wdźięczną melodią fprawuią *NiemObr* 5.

a. *Ktoř przekłety* (3) : y to Piątno Cynkowe hániebné/ iáko złoczyńcá zá Polřkę teř nořł/ řtawřzy fye zá nas klątwą ná Krzyřu. *OrzQuin* N2.

Wyrażenie: »klątwa bořa« (2): y vřiędę tu przed tobą/ ábym řlyřał od ćiebie/ przecz thák źle tufyřł temu Seymowi/ ábo przecz go klątwą Bořą być zowieř? *OrzRozm* Bv; *OrzQuin* E3v.

2. *Wyłączenie ze społeczności religijnej (głównie w odniesieniu do Kořciola katolickiego), anatema, ekskomunika, interdikt; anathema Mymer¹, Cn; excommunicatio, exclusio a. separatio a communi consuetudine catholicorum, exsecratio (maior), interdictum commercii et victus, dira proscriptio ab Ecclesia Cn (201) : Anathema. Ban. Klątwa. Mymer¹ 11v; SeklWyzn d2 [2 r.]; SeklKat A4v; KromRozm I 13v; MurzNT 88v; KromRozm II 14v [2 r.]; Táki [zbieg kapłaniec] iz porządnie ořwyęcon ábo řtawřjon yeřł lubo fye od yednořci yednego/ řwyętego/ powřfechnego/ y ápořtolřkyego kořcyołá oderwye/ ábo teř klątwą ođcyęł będźye/ nye tráci mocy y władzey vrzędu řwego *KromRozm III* K8v; *RejWiz* 58v; niema nie innego wiedzjeć Káplán w řrogořci řwey nád klątew. *OrzRozm* H4v, H4v; *BielKron* 185, 363, 371, 374; *GrzegRóżn* I4v; *Prot* B2; Sumnienie/ káznodźieie/ piřmo/ zá nic mamy. Klątwá/ dźiećinřka grořá. *LeovPrzepSamb* b4v; *RejAp* 144v; *RejPos* 178v; *RejZwierc* 192v; *WujJudConf* 156v; *Skarřyw* 293, 413, 414 marg; *StryjKron* 587; że wřzytkie te/ ktorzyby powinnych dźieięćin ábo nie oddawáli/ ábo do oddawánia ich przeřkadzáli/ każe od kořcielney iednořci/ y Sákrámentow Páńřkich vczęřtnictwá/ klątwą ođłączyć. *LatHar* 129; *WujNT* 76 [2 r.], 310, 416 [2 r.], 588, 664, 722 marg, *Zzzzz2* [5 r.]; Kto włápi/ náiedźie/ opánuie dobrá kořcielne/ Klątwam ma bydź poddan. *SarnStat* 897 marg, 221, 224 [2 r.], 225 [3 r.], 899, 1309; *PowodPr* 25; Ofiáry nie czynić á P. Bogu nie dáwác/ wielka klątwá y niefzczeście. *SkarKaz* 315b marg, 315b [2 r.], 422a; *SkarKazSej* 703b.*

klątwa czego [= za co] (1): Klątwá prořta Contumáciiey. *SarnStat* 224.

klątwa przeciw(ko) komu (2): Vřtáwił Synod ná bífkupy/ ná ktorym potwirdził klątwy Grzegorzá Papieřá przećiw Gilbertowi *BielKron* 177v; *NiemObr* 168.

klątwa na kogo, na co (5): Táke ći dwa Popieřowie [!] ná fię klątwy řłáli. *BielKron* 187v, 155v, 183v; y wyrzekwřzy řłowa klątwy na chleb/ wnetže fię chleb on źłtał czarny iáko wágl y řpalony *Skarřyw* 414; Klątwy ná poddáne o dźieięćinę ktorą Pan pobrał. *SkarKaz* 422a marg.

klątwa o co (7): *Opecřyw* 3v; Plus Papieř [...] vřtáwił klątwy o kořcielne rzeczy gwałtownie bráne/ to iest/ o dzyefięćiny/ o przeřłádownie kápláńřkie/ y o ine. *BielKron* 150, 177v, 180; *Skarřyw* 414; *SarnStat* 1269; *SkarKaz* 422a marg.

klątwa czyja [= rzucona lub ustanowiona przez kogo] [w tym: *ai poss* (23), *G sb i pron* (7), *pron poss* (4), *od + G sb* (4)] (38): *Diar* 72; że prze tę przyczynę Duchowne Práwo klątew Sądu řwego názywa *Medicinalem Excommunicationem* *OrzRozm* I; *BielKron* 177v, 186; *RejAp* 114; gdy ten liřł klątwy tey moiey przedćięćie/ řkázuię áby táki řwoię dořtoynořć řtrácił. *SkarJedn* 132, 131; *Skarřyw* 90,

535; Klątwą Pharyzeuszów. *WujNT* Zzzzz2, 416. Cf »klątwa biskupia«, »klątwa kościelna«, »klątwa papieska«.

W połączeniach szeregowych (9): *RejKup* 12v; *KromRozm I* K2; Rozumiem wedle prawdy inakbyś nie zeznał/ Byś lie klątwy á dzwonká y łwieczki nie lękał. *RejWiz* 38v; *RejAp* 80, 112v, 139; *RejPos* 119v; *RejZwierc* 192; *SarnStat* 194.

W charakterystycznych połączeniach: klątwa chowana (2), jawna, sroga (3), straszna, trzydniowa (do trzeciego dnia trwająca) (2), wielka (12); klątwą grozić (4), przymuszać; klątwy bać się (6), chowanie, lękać się, strachać się, używać; klątwę potwirdzić (2), przyjąć, słać (rozsyłać) (2), ustawić, ważyć sobie; klątwie poddan, podległy (2); w klątwie chodzić; senlencyja klątwy; pod klątwą czynić, obowiązać się, rozkazać (2), skazać (skazany) (2), ustawić (3), wypowiadać się, zakaz(ow)ać (2).

Fraza: »klątwa jest (a. zwykła być) zada(wa)na« = świadczyć przed sądem, że świadek jest pod klątwą (a więc nie może składać zeznań) (2): DOświadczyliśmy tego/ iż klątwą ná ten czás/ gdy świadki w wodzą/ złośliwie częstokroć zwykłą bydź zádawáná [*sententia excommunicationis ... malitiose plerumque consuevit opponi JanStat* 625] *SarnStat* 577, 577.

Zwroty: »być w klątwie« = *in senentia excommunicationis durare JanStat* [szyk zmienny] (10): y iawnie go ma rozgrzeźfic/ á ludziám zalecic/ aby go iuż między się przyełi á ym niegardźili iako przedtim czynili gdi był wklątwie *SeklKat* X3; *UstPraw* C4v; Ci fą Cefárzowie ktorzy od Papieżów byli w klątwie. *BielKron* 183, 180, 187, 360, 361; *LatHar* 131; *WujNT* 588; *SarnStat* 658.

»cierpieć (na sobie) klątwę« [szyk zmienny] (5): Gdy Stároftá álbo ten co mieyfce Stárofcine trzyma/ omieźzkiwałby álbo niechciałby exekucyey czynić/ nád takim co cierpi klątwę rok y łzeć niedzyel: tedy tácy máią być fámí ząklęci *UstPraw* A4, A4 [2 r.]; y około tych, ktorzy klątwę więcéy niz rok ná łobie ciérpią [*sustinentibus sententias excommunicationum JanStat* 242]. *SarnStat* 896, 226.

»klątwę da(wa)ć (a. wyda(wa)ć); klątwa (wy)dana; wydanie klątwy« [w tym: na kogo, na co (10)] = *censura data JanStat* [szyk zmienny] (12; 6; 1): *OpecŻyw* 3v; kthorą klątwę iáko rychło ná Cefárzá wydał/ w kielká dni potym tákową muchę wypił/ która mu do ięzyká przyńełá *KrowObr* 39; *BielKron* 167v, 177v, 182v, 225, 322v (8); *SkarJedn* 222; *SkarŻyw* 414; wżákże zwierzchność y władza wydánia klątwy byłá przy Apóftole *WujNT* 588, 416 marg; Iż gdy z przygody iákiéykolwiek przyda lie/ iż ná Kráków będzie dáná klątwa [*Interdictum Ecclesiasticum teneri et observari JanStat* 241]/ miáłto Káźimierz [...] téy klątwie nie ma bydź podległé *SarnStat* 224; O Klątwách zá krzywdy y imioná kościelne wydáných. *SarnStat* 225, 194, 897, 1269.

»klątwę na sobie dzierzeć, trzymać, trzymający« = *censuram sustinere JanStat* (2 : 2 : 1); *BielKron* 422v; Klątwę nád rok ná łobie trzymáiącégo wina. *SarnStat* 898 marg; w ktorým kiedykolwiek będą łpráwiedliwie pokonáni/ á klątwy dłužey niz rok ná łobie będą dźierzeć: tedy chcemy/ áby łrodze wftáwá ná tákowe wydána byłá chowána *SarnStat* 907, 209, 897 marg.

»klątwą karać, pokarany« (1 : 1): Bo cowždy przed nim niektorzy [...] klątwą y wygnániem y pieniedzmi heretyki/ przeciw Chriřtufowey náuce karáli *CzechEp* 42; *WujNT* 416.

»kląć [jaką] klątwą« (1): gdzye potym Adryan Papież klął wielkimi klątwami Rzymiány y Gwilelmá Neápolitánfkiego krolá/ iż kořciłowi Rzymfkiemu miáłtá pobrał. *BielKron* 181v.

»kłątwę na sobie nosić (a. nieść, a. znosić)« = *censuram a. sententiam excommunicationis sustinere JanStat* (5): niebędzie się mógł lud wkazać nieprzyjaciółom swoim / y owżem wciekać przed nimi będzie/ poki pomazany ieft/ á kłątwę ná sobie noszą *SkarŻyw* 502; *SarnStat* 189, 190, 897, 898.

»kłątwy podnieść« = *uchylić kłątwę* (2): Gdyby kto itawił świadki [...] A itroná przeciwna nágániłaby im/ tym iż ją w kłątwie [...] / Tedy ten co ie klnie/ ma im kłątwy podnieść dla onego świadectwá *UstPraw* C4v, C4v.

»od kłątwy rozgrzeszyć (a. rozgrzeszać); z kłątwy rozgrzeszon(y), rozgrzeszenie« [*szyk zmienny*] (7; 2 : 1): od ktorey kłąthwy sam papyeż rozgrzeszycz telko może *PatKaz I* 13; A gdy iuz zapłaci y z kłątwy będzie rozgrzeszon/ tedy ná Mándat náfz ma mu być wżitko zwrocono. *UstPraw* A4; *BielKron* 177, 186, 361v; *KuczbKat* 215 [2 r.]; *SkarŻyw* 413; Támże vpioił rozgrzeszenie z kłątwy Pruffakom *StryjKron* 637, 637 marg.

»w kłątwie trwać« = *in excommunicatione perstare JanStat* (2): IEfli który fzláchćic Dzięięćinę po Folwárku wydrze/ tákowy [...] będzie zákłęt: á gdzieby w kłątwie przez sześć Mieięcy trwac miał: tedy poddáni w iego wsi [...] máią bydż zákłęci *SarnStat* 184, 184.

»kłątwą wiązać, związana« [*szyk zmienny*] (1 : 1): Przypufzczam to ná ludzki rosładek/ iefli też tho dobrze czynił fwięty ociec Papież/ nie máiąc bączności ná itan przednich pánow Krześciánfkich/ wiązać ie tymi kłątwami *BielKron* 183; *RejPos* 119v.

»wnić w kłątwę« (1): *OpecŻyw* 3v cf »zakonna kłątwa«

»w kłątwę wpaść (a. wpadać)« = *excommunicationis sententiam incurrere JanStat* (2): Iefly tego nieprzeftaniecie/ wżifczy w kłątwę wpadnieć. *SeklKat* A4v; *SarnStat* 226.

»z kłątwy wypuszczać« (1): y obrociwży się do chlebá rzekł: oto cię iufz z kłątwy wypufzczam/ y wnet się chleb on itał ták pięknym iáko pierwey. *SkarŻyw* 414.

»od kłątwy wyzwolić« (1): ábowiem go Papież kłął trzynafcie lat/ od ktorey kłątwy wyzwolił go gdy do Ieruzálem przeciw Sárácenom ieżdżił *BielKron* 183.

»kłątwę zakładac (a. kłaść) [na kogo]« (2): Słyfzyfz tchu [...] iákíe írogie kłątwy Duch fwięty zákłáda ná tákíego káżdego *RejAp* 196v; *SkarKaz* 315b.

Wyrażenia: »kłątwa biskupia, biskupow, od biskupow« (1 : 1 : 1): nákoniec władzey fwey wżywa iáko chce nie niedbaiąc áni ná kłątwę Biskupią/ áni ná Mándaty Krolewkie *OrzRozm* 13; *BielKron* 360; *SkarŻyw* 573.

»kłątwa kościelna« = *censura ecclesiastica JanStat, JanPrzyw* (14): *MurzNT* 88v marg; dáleko się duřzá ízpetnięřzą y brzydřzą przed Bogiem y Anioły iego/ po kłątwie kościelney itáie *SkarŻyw* 414; *WujNT Matth* 18 arg, s. 310 marg, 588 marg, *Zzzzz2*; *SarnStat* 184, 209, 224, 225 źp, 897 (8).

»kłątwa papieska, od papieřza« [*szyk* 8 : 2] (7 : 3): *BielKron* 180, 183, 361; *SkarJedn* 142, 222 marg, 223, D5; Bowiem się iuz tych czáfow zá káfką Bořą/ kłątwę Papieřkich/ nie tylko zacni itanowie/ ále y kráwcy y ízewcy nie ítrácháią. *NiemObr* 65, 64, 171.

»kłątwa prosta« = *najniřszy stopien kłątwy* (1): *SarnStat* 224 cf *kłątwa czego*.

»od kłątwy wolny« [*szyk* 1 : 1] (2) : ábo że w kłątwie będąc/ y być się wiedzác/ przed tym ípowieřż czynił/ ktory go od kłątwy wolnym wczynić niemogł. *LatHar* 131; *SarnStat* 224.

»wtora klątwa« = *agrawacja, drugi stopień klątwy; aggravatio, anathema repetitum Cn (1)* : á od Aggráwáciu/ to ieft/ wtóréy klątwy [*pro aggravaminibus subsequendis JanStat 240*]/ téż nic więcéy iedno lżeść grofzy rzeczonych práłkich od niedoftátiecznieyfzych. *SarnStat 221*.

»zakonna klątwa« (1): O dziewitzo nábożná/ [...] chcefs nám wiełtz obyczáy predtym niepowftaly przeciw zákonowi Moijzeffowemu/ ij chcefs wniłtz w zákonną klątwę *OpecŻyw 3v*.

Szeregi: »klątwa, (a, albo, to jest) interdylt« [*szyk 4 : 2*] (6): *BielKron 349, 362; RejAp 92, 114, Ddv*; O Chowániu Klątwy álbo Interdyltu [*Super interdicto servando JanStat 241*] tákefmy fkazáli. *SarnStat 224*.

»kazń i klątwa« (1): tedy z fwémi pomocniki kazni y klątwam Kościelnym ma byđz podległy [*poenis et censuris Ecclesiasticis debent subiacere JanStat 244*]. *SarnStat 897*.

»klątwa i oddzielenie« (1): Włzytkim ieft w tákiey klątwie y oddzieleniu/ od głowy y ftárfze⁶⁰/ záhámowana. *SkarJedn 339*.

Wyrażenie przyimkowe: »pod klątwą« = *sub censuris JanStat (16)*: tedy tam ma temv vizvane^{mv} za vinę dacz czternałcie grzivien pieniędzy ktora naniey ma bycz zkazána wduchownem pravie pod kłiátwami *ComCrac 21v; KromRozm I P; KrowObr 29, 88v, 117v, 197v, 239v; BielKron 180v, 370v, 374, 386v; CzechEp 400; NiemObr 171*; Iáko y dziś kościoł pod frogą klątwą zákázue/ nie tylko czytác/ ále áni miec v siebie kfiąg haeretyckich. *WujNT 478; SarnStat 216, 1251*.

W przen [czyja] (1) : A gdy fie wam zyáwi Kfiążę włzytkich páfterzow/ pewnie tego bądźcie iści/ iż zá to weźmiecie koronę záwždy świeżá á kwitnącą/ á nigdy nie zwiędłá. Otoż małz klątwy iego/ otoż ánnaty iego/ otoż małz czynífze/ pláty/ y włzytki dochody iego. *RejPos 301v*.

a. Ktoś przekłęty (1) :

Szereg: »klątwa i przekłętwo« (1): wftańże á poświęc lud/ á powiedz im to/ iłz klątwá y przekłętwo ieft miedzy nimi. *SkarŻyw 502*.

3. Przekleństwo, plugawy wyraz (2) : Nie miey lofow gry ná pyeczy/ Stąd pochodzą márne rzeczy/ Záwdy klątwy czárowánia *BielKom F3*.

Szereg: »klątwa i złorzeczenie« (1): Owa wymyfláiac niezwyčáyne klątwy/ y złorzeczenia/ iáko ná to łá Włofzy miłtrzowie/ položyl fie ták łpác. *GórnDworz T2*.

4. Przysięga, zaklinanie się (8) : tylko tho miał w obyczáiu/ iż miałtho klątwy częłto mawiał/ boday mie thák myłzy ziadły. *BielKron 342; BudNT Matth 14/9; GórnTroas 44*.

Zwroty: »pod klątwą przyrzec« = *devovere PolAnt [szyk zmienny]* (2): złzedłzy fię niektorzy z Zydow przyrzekli łobie łpołu pod klątwą/ mowiac/ Niebędziem ieść áni pic áz zámorduiem Páwłá. *BibRadz Act 23/12, Act 23/21*.

»klątwą (za)klác się« = *devotione devovere, iurare iuramentum PolAnt [szyk zmienny]* (2): klątwą záklęłifmy fię/ nic nie pokulfzac áz zábijemy Páwłá. *BudNT Act 23/14, Iac 5/12*.

Szereg: »klątwa i przysięga« (1): Nákoniec pátrz ábyś ná ten hak nie przyłzedł/ ná ktory Iudálfz/ [...] ábo do tey toniey/ wktorą wpadł Piotr teyże nocy/ z klątwą y przysięgą Páná fię łwego zápieráiacy. *LatHar 191*.

Synonimy: **1. narzekanie, nieszczęście, urąganie, złorzeczeństwo; 2. anatema, interdylt, mandat, oddzielenie, przekłętwo, zakłęcie, zapowiedzenie, zapowiedź; 4. przysięga.**

Cf **[KLĘCIE]**

MM